

«ЗЕЛЕНИЙ» ВЕКТОР РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

У статті розглянуто наукові погляди щодо проблем формування принципів «зеленого регіоналізму» в сфері рекреації та туризму в контексті концепції ЮНЕП «зелена економіка», а також досліджено процеси економічних перетворень, пов'язаних з формуванням конкурентоспроможності туристично-рекреаційних комплексів регіонів.

In the article scientific looks concerning the problems of the “green regionalism” principles forming in the recreation and tourism field in the context of “green economy” conception of UNEP are examined, processes of economic transformations, concerning forming of the competitiveness of tourism and recreation complexes of regions are investigated.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ринкова економіка характеризується посиленням протилежно спрямованих, проте пов'язаних між собою процесів – глобалізацією та регіоналізацією. Як показала світова криза 2008–2010 років, суспільство явно затрималося на традиційних методах та технологіях регулювання ринків і стимулювання подальшого економічного зростання. Соціально-економічні проблеми регіонів, залежність від вуглеводних джерел енергії і, як наслідок – наростаючі екологічні проблеми, нерівномірний розвиток територій, руйнація традиційного укладу природокористування, ескалація локальних конфліктів дає нам підстави для подальшого пошуку новітнього вектору розвитку регіональних економічних систем. Перехід від енергозалежної економіки до інноваційної, охорона довкілля, освоєння ресурсозберігаючих технологій сталого розвитку туризму і рекреації, інвестиції в людський капітал вимагають формування сучасних принципів «зеленого регіоналізму» та прийняття «зеленої» парадигми розвитку туристично-рекреаційних комплексів регіонів України.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Декларуючи у директивних документах основний принцип Зеленої економіки – «економічно вигідно те, що екологічно безпечно», ООН вважає, що для переходу до зеленої економіки світовій спільноті необхідно у 2012–2050 рр. інвестувати тільки 2% світового ВВП у десять ключових секторів: АПК, ЖКГ, енергетику, рибальство, лісове господарство, промисловість, туризм, транспорт, управління водними ресурсами, утилізацію та переробку відходів. Українські науковці визначають, що формування сучасних принципів регіоналізму «зеленої економіки» є багатоаспектним та комплексним завданням в умовах ринкових трансформацій. Такі автори, як Б. В. Буркинський, В. С. Кравців, П. В. Жук, С. К. Харічков, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов, М. Борушак, Л. М. Кузьменко, Д. М. Стеченко, В. С. Семенов при дослідженні ринкових перетворень звертають увагу на необхідність формування концепцій регіонального та адміністративно-територіального розвитку на засадах «sustainable development», що означає в сенсі «зеленої» економіки відтворюваність еколого-орієнтованої економіки [1, с.114–157; 2, с.7–17; 3, с.210–223; 4, с.54–68; 5, с.52–54; 6, с.38–43; 7, с.112–117]. Але наукові підходи щодо формування принципів «зеленого регіоналізму» в сфері рекреації та туризму науковцями не узагальнено, що потребує подальших досліджень та розробок.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У статті розглянуто наукові погляди щодо формування принципів «зеленого регіоналізму» в сфері рекреації та туризму регіонів України в контексті концепції ЮНЕП «зелена економіка», досліджено екологічну інфраструктуру, процеси економічних перетворень, пов'язаних з формуванням конкурентоспроможності регіональних туристично-рекреаційних комплексів.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу наукової літератури з регіональних економічних досліджень, узагальнення доробок вчених, прикладного досвіду

регіонів з проблем формування принципів та інструментарію «зеленого регіоналізму» для визначення пріоритетних напрямків державної регіональної політики щодо впровадження заходів концепції «зеленої економіки» в сфері рекреації та туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка стратегії управління розвитком регіону базується на основних сформованих напрямках екологобезпечної політики і потребує суттєвої адаптації існуючих у нашій країні норм і вимог до загальноєвропейських стандартів. Це вимагає поєднання всього позитивного, що набуто вітчизняною і світовою спільнотою в сфері теоретичних, методологічних, практичних основ раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу туризму та рекреації, оптимізації функціонування еколого-економічної системи, збереження якості навколишнього природного середовища в контексті екологобезпечного просторового розвитку. Зауважимо, що теоретичний базис, що закладений в основу нового курсу сучасної економіки, задекларований у директивних документах ООН, передбачає під поняттям «зелена економіка» систему видів економічної діяльності, що пов'язані з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг, які призводять до добробуту людини в довгостроковій перспективі, не піддають майбутні покоління впливу значних екологічних ризиків або екологічного дефіциту, а також спрямовані на формування нових робочих місць в регіонах.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють розробку принципів та реалізацію регіональної політики в Україні, на сьогоднішній день є, перш за все, Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р. Регіональна туристична політика має здійснюватися у межах єдиного правового простору країни і передбачає існування суб'єктивно-об'єктивних відносин між центром і регіонами [2, с.8–10]. Перехід в Україні від однієї політичної і економічної системи до іншої, від адміністративно-командної до ринкової «зеленої економіки» неможливий без державного регулювання макроекономічних та інших процесів державної розбудови. Значною мірою це стосується соціально-економічної політики, спрямованої на нівелювання міжрегіональних диспропорцій та усунення різноманітних територіальних конфліктів, виникнення яких є неминучим в умовах ринку [5, с.52–54].

Взагалі, регіональний підхід до розгляду і вирішення будь-яких проблем (економічних, соціальних, екологічних), тобто аналіз проблем під кутом зору інтересів і потреб того або іншого регіону, можна визначити таким поняттям, як «регіоналізм». Термін «регіоналізм» достатньо широко використовується в теорії та практиці міжнародних відносин і міжнародно-правового регулювання. Цей термін повною мірою може застосовуватися до проблем регіонального (територіального) розвитку туризму та рекреації. На думку автора, використання терміну «зелений регіоналізм» є досить умовним, це відображає в даному дослідженні, у першу чергу, секторальну спрямованість трансформаційного вектору «зеленої економіки» в туристичних регіонах України. Зміст поняття «зелений регіоналізм» у сфері туризму та рекреації може розглядатися як регіоналізація екологічної проблематики, як уведення регіональних принципів формування цілісних економіко-екологічних систем.

Потрібно зазначити, що економіко-екологічна проблематика приморських регіонів України має специфічні особливості, що обумовлюються географічним положенням (берегова зона Світового океану), широким використанням природних ресурсів і просторів морського середовища, його (середовища) підвищеною вразливістю, особливою роллю морського транспорту і прикордонної співпраці в економіці. Тобто, розглядаючи «зелену» регіоналізацію, необхідно мати на увазі, що під цим поняттям слід розуміти не тільки дію або ефект, але й прийняття окремої концепції типології та спеціалізації регіону [8, с.66].

Українські науковці вважають, що для забезпечення інтеграції українського туристичного продукту, зокрема регіонального, в міжнародний туристичний простір необхідно посилити роль держави у сфері туризму шляхом формування ефективної моделі співпраці влади, бізнесу та суспільства на основі програмних заходів «зеленої економіки»

щодо розвитку туризму та рекреації в регіонах. Вигідне транспортно-географічне розташування Одеської області, сприятливі природно-кліматичні умови, наявність лікувальних ресурсів і значної кількості пам'яток культури та архітектури формують високий туристично-рекреаційний потенціал регіону [7, с.54]. Однак, унікальні природні ресурси і об'єкти культурної спадщини не можуть розглядатися як єдина і достатня умова для забезпечення успішного розвитку туризму в регіоні.

Ефективне і раціональне використання вказаних ресурсів при одночасному розвитку матеріально-технічної бази туризму, широкій інформаційній підтримці в'їзного і внутрішнього туризму, підвищенні якості послуг і залученні до галузі професійних кадрів у сукупності забезпечать підвищення конкурентоспроможності регіонального туристичного продукту в середньо- і довгостроковій перспективі.

Важливою складовою розвитку регіонального турринку є діяльність туроператорів і турагентів, кількість яких у регіоні у 2010 році становила 331 підприємство. Туроператори і турагенти створюють та реалізують регіональний туристичний продукт, обслуговують внутрішні та в'їзні туристичні потоки, надають низку додаткових туристичних послуг. Обсяг туристичного потоку по всіх підприємствах туристично-рекреаційного комплексу області впродовж останніх років становив в середньому 1,0 млн. туристів на рік, із них на частку туроператорів і турагентів припадало близько 20,0% обслугованих туристів.

Туроператорами і турагентами області за 2006–2010 роки сплачено до бюджету 26 733,07 тис. грн., а надходження валюти від надання туристичних послуг нерезидентам України за цей же період склали 12 566,22 тис. дол. США (табл. 1). Внесок туроператорів і турагентів в загальний обсяг податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів від діяльності підприємств туристично-рекреаційної сфери області становить в середньому близько 14,0% [9].

Проблемним питанням екологізації туристичної інфраструктури області є незадовільний стан значної кількості об'єктів туристичних відвідувань, які викликають зацікавленість туристів. Доцільно є розробка комплексу заходів щодо збереження таких пам'яток, як: Аккерманська фортеця (м. Білгород-Дністровський), садиба Куріса (Комінтернівський район), будинки Лібмана, Русова, будівлі Англійського клубу (м. Одеса) тощо.

Сьогодні в Одеському регіоні відсутні приклади вдало реалізованих масштабних «зелених проектів» у сфері розваг та дозвілля з обсягами інвестицій, порівняними з російськими і європейськими аналогами. Так, наприклад, на будівництво розважального комплексу «Дивоострів» (м. Санкт-Петербург) було витрачено 50,0 млн. дол. США, Євродіснейленду (Франція) – 3,2 млрд. дол., Леголенда (Великобританія) – 130 млн. дол., Порт Авентура (Іспанія) – 458,0 млрд. дол.

Формування «зелених» екопарків індустрії відпочинку в регіоні має стати найближчою перспективою. Інвестиційна привабливість цього бізнесу полягає в неосвоєності ринку, малих термінах окупності проектів (6–8 років) та їх високій віддачі. Туристичний бізнес і, зокрема, готельний є доволі інвестиційно-привабливим сектором економіки регіону.

Таблиця 1

Основні показники діяльності туроператорів і турагентів Одеського регіону за 2006–2010 рр.

Назва показника	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6
1. Кількість туроператорів, турагентів, од. з них:	210	255	264	312	331
– фактично звітувало за формою 1-Тур (річна)	171	191	214	237	237
2. Кількість обслугованих туристів і екскурсантів (осіб), у тому числі:	184972	206855	233839	143717	187740

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
– іноземних туристів	56801	52228	44119	29183	34910
– туристів, які виїжджали за кордон	36181	44685	49734	30696	37628
– туристів, охоплених внутрішнім туризмом	34363	36038	33745	27557	30988
– екскурсантів	57627	73904	106241	56281	84214
3. Обсяг наданих туристичних послуг (тис. грн.)	116352,5	124147,5	150646,6	137320,3	167462,3
4. Платежі до бюджету (тис. грн.)	5508,36	5385,84	5412,42	4555,53	5870,92
5. Надходження валюти від надання туристичних послуг нерезидентам України (тис. дол. США)	2438,27	4614,31	2594,89	1429,96	1488,79

За 2006–2010 роки загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених у розбудову туристичної інфраструктури області, склав 188 319,80 тис. дол. США, з них 64,4% або 121 283,30 тис. дол. США прийшлося на готелі та аналогічні засоби розміщення. А загальна сума освоєних інвестицій в основний капітал підприємств галузі за цей період склала 1 666 067,0 тис. грн. [9]. У 2010 році обсяг освоєних інвестицій в основний капітал підприємств сфери туризму і рекреації досягнув найбільшого значення за останні 5 років – 657 171,0 тис. грн. (рис. 1).

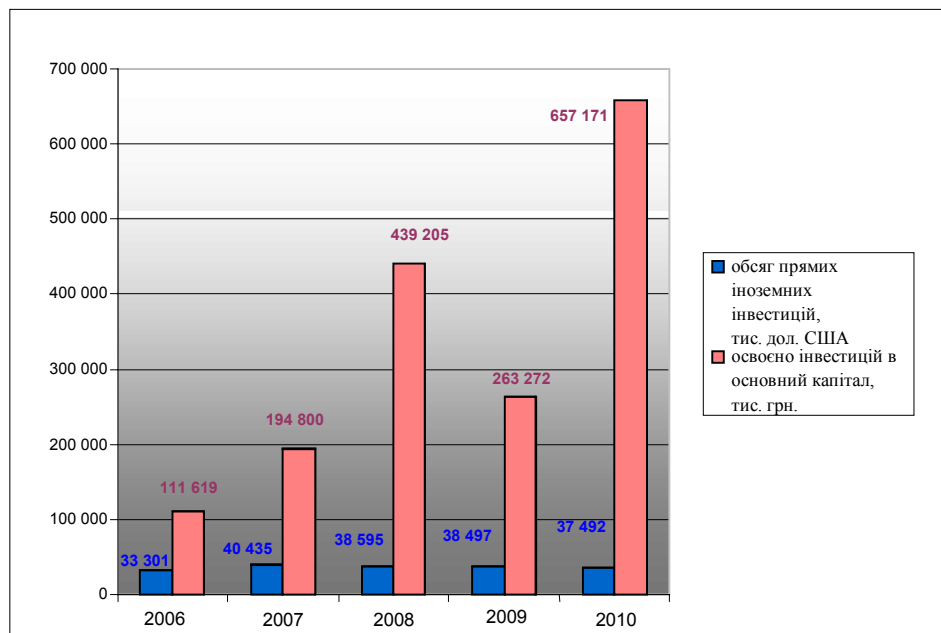

Рис. 1. Динаміка темпів росту (зниження) обсягу прямих іноземних інвестицій в основний капітал підприємств сфери туризму і рекреації Одеського регіону за 2006–2010 роки [9]

Стратегічна мета подолання негативних наслідків світової кризи, формування привабливості інвестиційного клімату сфери туризму та рекреації, туристичного іміджу регіону закладено в прийнятій Програмі розвитку туристично-рекреаційної галузі Одеської області на 2011–2015 роки. Але, на жаль, в цьому програмному документі не обґрунтовано цільові заходи щодо реалізації проектів зеленого туризму в національних парках та заповідниках області в контексті парадигми «зеленої економіки». Заплановані обсяги фінансування зазначеної Програми складають 603 556,0 тис. грн., у тому числі за рахунок коштів загального фонду обласного бюджету в межах наявного фінансового ресурсу – 6 860,5 тис. грн.

У той же час, розвиток туристично-рекреаційного комплексу може непрямо впливати на економіку та соціальну сферу в регіонах. Цей вплив називається туристським

мультиплікатором, під яким, згідно з рекомендаціями статистичної комісії ВТО, розглядається «вимір економічних вигод від туризму» в частині впливу на валовий внутрішній продукт країни через туристські витрати [8, с.96].

При цьому доцільно виділяти такі основні формуючі чинники впливу: стан екологічної інфраструктури туризму в регіоні; завдання інвестиційного розвитку в регіоні; напрями формування і реалізації конкурентоспроможного регіонального рекреаційно-туристичного продукту, ціна туристичної пропозиції та якість послуг. Для реалізації програмних заходів щодо залучення туристів до регіону, перш за все, необхідно отримати картину загального стану конкурентоспроможності регіонів, яка переконує у необхідності впровадження принципів «зеленого регіоналізму» щодо стратегії формування туристичного іміджу території (табл. 2). Незважаючи на позитивні тенденції в розвитку економіки, згідно зі щорічним рейтингом регіонів України, проведеному Фондом «Ефективного управління» та Всесвітнім економічним форумом, наприклад, Одеська область у 2009–2010 рр. опустилася з 3-го на 12-те місце (табл. 2).

За основний показник даного рейтингу обрано індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК), що увібрав 12 складових економічного та соціального розвитку. Застосування методології ІГК дозволяє порівнювати конкурентоспроможність регіонів України не лише між собою, а й у міжнародному контексті. Відповідно до останнього, Одеська область зайняла 95 місце. У попередньому році Одещина займала 67 позицію, що відповідає рівню Чорногорії, Казахстану і Греції, випереджаючи Румунію, Болгарію і майже всі країни СНД, за винятком Російської Федерації.

Розвиток індустрії туризму та рекреації в області стримується і через низку проблем, пов'язаних із забезпеченням рекреаційних територій доброякісною питною водою в достатній кількості, відсутністю загальних інженерних мереж каналізації, теплопостачання, споруд з очистки стічних вод та централізованих систем санітарної очистки.

Таблиця 2

Індекс глобальної конкурентоспроможності 2009–2010 рр.
на регіональному і міжнародному рівнях [10]

Регіон, область	Індекс глобальної конкурентоспроможності		Міжнародне порівняння регіонів, країна
	регіональний рівень	міжнародний рівень	
м. Київ	4,21	59	Угорщина
Дніпропетровська	4,12	65	Румунія
Закарпатська	4,09	67	Уругвай
Львівська	4,09	69	Ботсвана
АР Крим	4,06	72	Казахстан
Донецька	4,06	73	Латвія
Харківська	4,04	76	Колумбія, Єгипет
Полтавська	3,98	87	Шрі-Ланка
Черкаська	3,96	88	Гамбія
Хмельницька	3,96	89	Гамбія
Запорізька	3,95	92	Гватемала, Македонія
Одеська	3,94	95	Алжир
Луганська	3,92	96	Тринідад і Тобаго
Херсонська	3,90	100	Лівія, Філіппіни
Волинська	3,88	102	Аргентина, Гондурас
Рівненська	3,87	103	Аргентина, Гондурас
Івано-Франківська	3,86	104	Аргентина, Гондурас
Сумська	3,85	106	Грузія
Житомирська	3,84	107	Грузія
Вінницька	3,77	111	Сенегал, Сербія, Сирія

При цьому покращення стану об'єктів санаторно-курортної сфери за рахунок залучення інвестиційних коштів ускладнюється через те, що 52,7% від загальної кількості оздоровниць є відомчими, 21,8% – підпорядковані Міністерству охорони здоров'я України,

16,3% – належать профспілкам, а 9,0% – є власністю іноземних держав. Таким чином, на думку автора, основними принципами «зеленого регіоналізму» державної регіональної політики щодо розвитку рекреаційно-туристичної сфери є такі:

- 1) аналіз проблеми розміщення ринків рекреаційно-туристичних послуг виводить на глобальну державну межу – рішення проблеми взаємодії регіонів у сфері рекреаційного природокористування та якості довкілля;
- 2) раціональний територіальний поділ праці усередині, між регіонами та їхня економічна й екологічна кооперація щодо проблем охорони природних ресурсів;
- 3) реформування структури регіонального рекреаційно-туристичного комплексу, його екологізація, подолання депресивного стану, створення соціальної та екологічної інфраструктури, інвестиційного клімату, стабілізація економічних процесів, розвиток туристичної логістики і систем зв'язку, екотематичних парків, підтримка екологічної безпеки та кластеризація зеленого сільського туризму;
- 4) орієнтація діяльності промислових та рекреаційно-туристичних підприємств регіону на впровадження технологій «зеленої економіки»;
- 5) перебудова управлінської структури регіональної рекреаційно-туристичної системи на засадах партнерства влади та бізнесу.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проведені дослідження свідчать про те, що трансформаційні процеси в галузі туризму та рекреації пов'язані з процесами глобалізації та інтеграції, розробкою регіональних програм розвитку туристично-рекреаційних комплексів в контексті парадигми «зеленої економіки». Запропоновані автором підходи до формування основних принципів «зеленого регіоналізму» сприяють формуванню цілісного програмованого підходу щодо ефективного використання регіонального потенціалу туризму.

Список використаної літератури

1. Інституціональні засади та інструментарій збалансованого природокористування: [монографія] / [Н. М. Андреева, Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна та ін.]. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 484 с.
2. Кравців В. С. Концептуальні засади реформування адміністративно – територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні / В. С. Кравців, П. В. Жук // Регіональна економіка. – 2010. – № 4. – С. 7–17.
3. Буркинський Б. В. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні / Б. В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. – 346 с.
4. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: [монографія] / М. Борушак. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
5. Кузьменко Л. М. Управление функционированием и развитием экономики региона: [монография] / Л. М. Кузьменко. – Донецк: НАН Украины: Ин-т экономики промышленности, 2004. – 284 с.
6. Стеченко Д. М. Наукова парадигма регіонології туризму / Д. М. Стеченко // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2005. – Вип.ІV. – Ч. І. – С. 38–43.
7. Семенов В. Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності / В. Ф. Семенов, М. Д. Балджи, В. М. Мозгальова. – Одеса: Optimum, 2008. – 201 с.
8. Нездоймінов С. Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: [монографія] / С. Г. Нездоймінов. – Одеса: Астропринт, 2009. – 304 с.
9. Діяльність підприємств сфери послуг за 2010 р.: експрес-випуски [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/expres.htm>.
10. Звіт про конкурентоспроможність України – 2010. Фонд «Ефективне управління» у співробітництві зі Світовим економічним форумом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feg.org.ua/docs/Final.Ukr.2010>.

Прийнято до друку 10.10.2011